

УДК 82.091

Лабай Марыя Генадзьеўна

магістр філалагічных навук

(г. Брэст, Беларусь)

Аспірант Брэсцкага дзяржаўнага

ўніверсітэта ім. А. С. Пушкіна

E-mail: maria.labay@mail.ru

Labay Maryia

Master of Philology

(Brest, Belarus)

Postgraduate student of Brest State

A. S. Pushkin University

E-mail: maria.labay@mail.ru

ПРОЗА К. ЧОРНАГА Ё КАНТЭКСЦЕ ДЗЕЙНАСЦІ ЛІТАРАТУРНАГА АБ'ЯДНАННЯ “МАЛАДНЯК”

У артыкуле аналізуецца дзейнасць і творчыя прынцыпы літаратурнага аб'яднання “Маладняк”, якое ўяўляе сабой прыклад мадэрнісцкай плыні ў Беларусі. Асаблівая ўвага ў рабоце звернута на творчую спадчыну К. Чорнага. У прыватнасці, даследуюцца апавяданні, апублікаваныя на старонках часопіса “Маладняк” у перыяд з 1924 па 1926 г. Два тэксты разгледжаны больш падрабязна як найбольш паказальны прыклад творчых прынцыпаў ранняй прозы пісьменніка.

Ключавыя словы: беларуская літаратура; руская літаратура; К. Чорны; “Маладняк”; проза.

K. CHORNY PROSE IN THE CONTEXT OF THE ACTIVITIES OF THE LITERARY ASSOCIATION “MALADNYAK”

This article provides a detailed analysis of the activities and creative principles of the literary association “Maladnyak” as an example of the modernist movement in Belarus. Particular attention is paid to the creative legacy of K. Chorny, specifically to the stories published in the magazine “Maladnyak” between 1924 and 1926. Two texts are analyzed more thoroughly as the most illustrative examples of the writer's early prose.

Key words: Belarusian literature; Russian literature; K. Chorny; “Maladnyak”; prose.

Літаратурны працэс 1920-х гадоў – шматмерная і складаная з'ява, якая рэалізуецца ў спалучэнні і ўзаемадзеянні розных плыняў. Важнае месца сярод іх займае мадэрнізм. У беларускай літаратуры пад яго ўплывам стварылася некалькі аб'яднанняў, якія зрабілі значны ўнёсак у развіццё нацыянальнай культуры. Адным з першых і найбольш буйных стала аб'яднанне “Маладняк”, у якое ўвайшлі маладыя паэты і празаікі, натхнёныя мадэрнісцкімі ідэямі.

“Маладняк” быў створаны ўвосень 1923 г. шасцю аўтарамі – М. Чаротам, А. Вольным, А. Дударам, А. Александровічам, А. Бабарэкай, Я. Пушчай у Мінску як партыйная ячэйка са сходамі і пратаколамі. М. Гарэцкі аб стварэнні аб'яднання ўспамінаў: “І вась 28 лістапада 1923 г. ў Менску, у клубе КІМу, сабралася шэсць маладых беларускіх паэтаў і пісьменьнікаў: Александровіч, Бабарэка, Вольны, Дудар, Пушча і Чарот і «пры сьвятле агаркаў сьвечкі», як кажа адзін з гэтых таварышаў, утварылі літаратурнае аб'яднаньне Маладняк. Потым да іх далучаюцца ўсё новыя і новыя маладыя паэты і пісьменьнікі: Трус, Якімовіч, Падабед, Пфляумбаум, Чарнушэвіч, Чорны ды інш” [1, с. 7].

Творчасць гэтых паэтаў вызначыла пошукі новых мастацкіх форм і сродкаў. Кананічная паэзія “Маладняка” была прасякнута пафасам зацвярджэння сацыялістычнага ладу і звязана з камсамолам. У адпаведнасці з тэндэнцыямі

часу маладнякоўцы адмовіліся ад вопыту папярэднікаў: “Мы – маладняк гэтых новых усходаў і разрастаемся на загонах беларускай мастацкай творчасці, выціскаючы ўвесь чэмер і палын, што аддае затхласцю мінулага” [2, с. 106].

Нягледзячы на адмову ад “затхласці мінулага”, творчасць большасці актыўных аўтараў аб’яднання ўсё ж была далёкай ад ідэй камсамола і вырастала на глебе беларускіх фальклорных і літаратурных традыцый. В. Жыбуль у рабоце “Авангардысцкія напрамкі ў кантэксце ўсходнеславянскіх літаратурных сувязяў 20–30-х гг. ХХ ст.” падкрэсліваў, што многія маладнякоўцы абапіраліся на паэтыку імажынізму. Даследчык звязвае гэты факт з паходжаннем большасці актыўных аўтараў аб’яднання: “Адным з вызначальных фактараў звароту некаторых маладнякоўцаў да паэтыкі імажынізму ў вясковым (ясенінскім) варыянце стала сацыяльнае паходжанне паэтаў разам са «спадарожнымі» яму народна-паэтычнымі традыцыямі. Такая імажынісцкая тэндэнцыя лагічна працягвала развіццё беларускай паэзіі: народна-песенная, фальклорная стыхія была асновай для рэалістычнай, рамантычнай і мадэрнісцкай «адрэджэнскай» паэзіі, яна ж мусіла стаць і арганічнай глебай для беларускага авангарду (прынамсі, для адной з яго плыняў)” [1, с. 5]. Меркаванне В. Жыбуля ўскосна пацвярджаюць і ўспаміны М. Чарота: “Маладнякоўскія шэрагі папаўняюцца такімі паэтамі, якія з глухіх куткоў Беларусі ідуць у лапцях і нясуць у торбачках свае творы. Але пяюць гэтыя песняры-лапцюжнікі весела, бадзёра!” [4, с. 9].

У снежні 1923 г. да аб’яднання далучыўся таленавіты студэнт літаратурнага аддзялення педфака БДУ Мікалай Карлавіч Раманоўскі. Як і іншыя прадстаўнікі “Маладняка”, ён меў сялянскае паходжанне. Бацькі будучага пісьменніка доўгі час служылі парабкамі ў пана, але калі яму споўнілася восем гадоў, яны пераехалі і бацька заняўся цяслярствам.

У пачатку сваёй творчай дзейнасці пісьменнік ствараў артыкулы і вершы пад псеўданімам “М. Р.”, але ўжо ў 1921 г. ён адмовіўся ад выбранай мастацкай формы, перайшоўшы да апавяданняў. У тым жа годзе былі надрукаваны яго творы “Гузік” і “На мяжы”. У 1923 г. упершыню апавяданне аўтара было апублікавана пад псеўданімам Кузьма Чорны, які замацаваўся за пісьменнікам на ўсё жыццё. Выбар гэтага псеўданіма – даніна павагі дзеду, таленавітаму майстру-сурвэтніку, Міхалу Парыбку, за якім замацавалася мянушка “Чорны”.

З 1923 г., калі пісьменнік увайшоў у склад “Маладняка”, яго творчасць пачала актыўна публікавацца ў часопісах, што выдаваліся пры аб’яднанні. Усяго за перыяд з 1923 да 1928 гг. удзельнікамі аб’яднання было выдадзена трыццаць шэсць нумароў часопіса “Маладняк”, дваццаць з якіх з’явіліся ў 1927–1928 гг., калі асноўная частка найбольш таленавітых дзеячаў “Маладняка” ўжо выйшла са складу аб’яднання. Павелічэнне колькасці выпушчаных нумароў часопіса сведчыць аб пераходзе ад радыкальнага мадэрнізму да больш прагматычнай літаратурнай практыкі, дзе колькасць выпускаў кампенсавала якасныя змены.

Упершыню на старонках “Маладняка” твор К. Чорнага быў апублікаваны ў 1924 г. Усяго ў часопісе было надрукавана восем тэкстаў аўтара (табліца 1), большасць з іх – апавяданні, што падкрэслівае схільнасць ранняга К. Чорнага

да малой прозы. Палова тэкстаў (чатыры з васьмі) прыпадае на 1925 г., што сведчыць аб актыўнай творчай дзейнасці пісьменніка ў складзе “Маладняка” менавіта ў гэты перыяд. У 1925 г., ужо праз год пасля пачатку друку, у серыі “Кніжніца «Маладняка»” выйшлі два зборнікі твораў К. Чорнага – “Апавяданні” і “Срэбра жыцця”. А. У. Сумко ў працы “Кнігавыдавецкая прадукцыя БССР у сярэдзіне 1920-х гадоў” піша, што у 1926 г. К. Чорны побач з З. Бядуляй, Ц. Гартным, М. Гарэцкім, М. Зарэцкім быў адным з самых выдаваных аўтараў: “Рэдакцыйна-выдавецкія планы па выпуску літаратуры на беларускай мове ў параўнанні з папярэднімі адрозніваліся тэматычнай насычанасцю. Значнае месца займала мастацкая літаратура. У выдавецкім плане на 1926/27 год для яе было адведзена 170 аркушаў (100 для прозы, 40 для паэзіі, 30 – рэзерв), з якіх не менш 85 для «Маладняка» <...> Сярод невершаванай літаратуры пераважалі творы такіх аўтараў, як З. Бядуля, Ц. Гартны, М. Гарэцкі, М. Зарэцкі, К. Чорны” [5, с. 72].

Табліца 1

Год публікацыі	Нумар часопіса	Жанр твора	Назва твора
1924 г.	№5	апавяданне	“Дзякуй богу як шклянка”
1925 г.	№6	апавяданне	“Срэбра жыцця”
1925 г.	№7	апавяданне	“Забойства”
1925 г.	№8	апавяданне	“Па дарозе”
1925 г.	№9	сцэна-сатыра	“Ня пішы чорт ведае як”
1926 г.	№10	апавяданне	“Вечар”
1926 г.	№11	апавяданне	“Булань”
1926 г.	№13	апавяданне	“Старыя сляды”

Агульнавядома, што творчасць К. Чорнага пачала афармляцца ў эпоху буйных сацыяльных і культурных зрухаў, калі ў беларускай літаратуры выразна праявілася пакаленневая дыферэнцыяцыя. Значэнне аднаго з важных канфліктаў эпохі адзначаецца нават з пункту гледжання школьнага вывучэння творчасці К. Чорнага. Звычайна падкрэсліваецца, што старэйшае пакаленне пісьменнікаў заставалася верным прынцыпам гуманізма, дзе індывідуальнае было важней за калектыўнае. У адрозненне ад іх маладзейшае пакаленне, якое фарміравалася пад уплывам пачатковага энтузіязму савецкага будаўніцтва, ставіла ў цэнтр творчасці калектыўныя ідэалы. Герой іх тэкстаў – “новы чалавек”, які актыўна ўдзельнічае ў грамадскіх пераўтварэннях [6].

Агульныя тэндэнцыі беларускай прозы ХХ ст. адлюстраваліся і ў творчай спадчыне К. Чорнага. Цікавымі для разгляду аўтарскімі творамі гэтага перыяда з’яўляюцца “Дзякуй богу як шклянка”, “Ня пішы чорт ведама як”.

Апавяданне “Дзякуй богу як шклянка” [7] – першы тэкст, апублікаваны К. Чорным як прадстаўніком “Маладняка”. Ён дэманструе асноўныя мастацкія стратэгіі ранняй творчасці аўтара. К. Чорны паказвае супрацьстаянне паміж новай савецкай ідэалогіяй (камсамольцамі) і кансерватыўным ладам жыцця ў вёсцы, жыхары якой прадстаўлены некалькімі пакаленнямі. Сюжэт апавядання

ўяўляе сабой гісторыю двух камсамольцаў (Грышкі і Ванькі), прыехаўшых ў вёску з мэтай асветніцкай дзейнасці сярод мясцовых жыхароў. Галоўныя героі праводзяць сустрэчы, спрабуюць арганізаваць камсамол, адкрыць бібліятэку і школу, але сустракаюцца з кансерватызмам мясцовых жыхароў, які цяжка пераадолець.

Грышка – ідэалізаваны герой, які не толькі “выявіў прычыны ўсіх вяско-вых бед” [7, с. 73], але і вызначыў “шлях барацьбы”. Кульмінацый тэксту з’яўляецца фінальная фраза Грышкі: “Выцягнуць вашу вёску з тае ямы, з якой яна цяпер свету не бачыць” [7, с. 73]. У словах героя адлюстроўваюцца асноўная думка твора і светапогляд аўтара.

К. Чорны у пачатку 1920-х гг. глядзіць на літаратуру як на інструмент, з дапамогай якога індывідуальныя перажыванні падпарадкоўваюцца агульным ідэалам з аптымістычным бачаннем будучыні. Але пазней погляды пісьменніка адчувальна змяняюцца. У ранніх тэкстах аўтар ідэалізуе савецкую ўладу і яе прынцыпы, але паступова К. Чорны заўважае многія недасканаласці пануючага ладу, звяртаючы на іх увагу ў сваіх тэкстах.

У 1926 г. у дзявятым нумары часопісу “Маладняк” быў апублікаваны першы драматургічны вопыт К. Чорнага – сцэна-сатыра “Ня пішы чорт ведае як” [8]. У гэтым творы пісьменнік уздымае пытанне аб карупцыі і некампетэнтнасці ў дзяржаўных ўстановах 1920-х гг. П’еса ўяўляе сабой сатырычную карціну вялікай фінансавай установы, дзе пануюць хаос і бюракратычная цяганіна. Галоўны герой твора, Мікалай Мірмановіч, перакладчык брашур, прыходзіць за зарплатай, аднак з-за памылкі ў прозвішчы (“Мірвановіч” замест “Мірмановіч”) і недарэчных спрэчак чыноўнікаў аб форме літары “м” працэс зацягваецца. Чыноўнікі перакладаюць адказнасць адзін на аднаго, спрачаюцца аб дробязях, і справа даходзіць да вышэйшага кіраўніцтва, але безвынікова. П’еса заканчваецца тым, што ўсе вяртаюцца на працу, а Мірмановіч засынае ў чаканні.

Абсурдная сітуацыя, у якую трапіў Мікалай Мірмановіч, дэманструе некампетэнтнасць савецкіх чыноўнікаў, якія замест працы займаюцца бессэнсоўнымі спрэчкамі і імітацыйнай дзейнасцю. П’еса ўяўляе сабой не проста смешную замалёўку аб бюракратычнай памылцы, а вострую сатыру на карупцыю і дэградацыю дзяржаўных інстытутаў, дзе губляюцца і ігнаруюцца рэальныя індывідуальныя патрэбы людзей.

Супастаўленне згаданых тэкстаў дае падставы гаварыць пра эвалюцыю творчых і сацыяльных поглядаў К. Чорнага. У ранніх творах пісьменнік сцвярджаў ролю савецкай ідэалогіі як сілы прагрэсу, здольнай змяніць беларускую вёску, супрацьпастаўляючы яе пры гэтым патрыярхальна-адсталаму сялянскаму свету. Але да сярэдзіны 1920-х гг. яго меркаванні змяніліся. Пра савецкую бюракратыю пісьменнік выказваўся ў сатырычным тоне, апісваючы ў сваіх тэкстах шматлікія недахопы савецкага грамадства. Такія погляды пісьменніка вылучалі яго сярод паэтаў-маладнякоўцаў.

Да 1925 г. большасць удзельнікаў аб’яднання “Маладняк” ужо былі вядомыя як выдатныя паэты, якія маюць свой стыль. Да 1928 г. аб’яднанне, якое стала зыходным пунктам для многіх знакамітых беларускіх творцаў, канчаткова пераўтварылася ў беларускую асацыяцыю пралетарскіх пісьменнікаў. Адасоб-

ленасць ад большасці калег стала прычынай таго, што ў 1926 г. К. Чорны, А. Бабарэка, З. Бядуля, П. Глебка, У. Дубоўка, К. Крапіва, М. Лужанін, Я. Пушча і С. Дарожны з іншымі літаратарамі выйшлі з “Маладняка”, стварыўшы новае аб’яднанне “Узвышша”. У маі 1926 г. К. Чорны стаў старшынёй новага аб’яднання і адначасова галоўным рэдактарам аднайменнага часопіса. Пісьменнік займаў гэтую пасаду да роспуску арганізацыі ў 1932 г.

Нягледзячы на тое, што ў складзе аб’яднання К. Чорны прабыў нядоўга, творчыя прынцыпы “Маладняка” паспелі паўплываць на літаратурныя погляды пісьменніка. Часопіс, які выдаваўся пад кіраўніцтвам аўтара, сабраў багатую спадчыну, якая не толькі ўтрымлівае тэксты беларускіх мастакоў слова, але і дэманструе эвалюцыю іх светапогляду, а разам з тым і літаратурных набыткаў.

ЛІТАРАТУРА

1. Гарэцкі М. Маладняк за пяць гадоў, 1923–1928. Мінск : Белар. дзярж. выд. ва, 1928. 134 с.
2. Конан У. М. Развіцце эстэтычнай думкі ў Беларусі (1917–1934 гг.). Мінск : Навука і тэхніка, 1968. 187 с.
3. Жыбуль В. В. Авангардысцкія напрамкі ў кантэксце ўсходнеславянскіх літаратурных сувязяў 20–30-х гг. ХХ ст. Веснік БДУ. Сер. 4, Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. 2003. № 3. С. 3–8.
4. Русецкий А. В. Жизнеутверждающее слово. Уроженцы Витебщины в белорусской советской литературе (1924 – 1991) : монография : в 4 ч. Ч. 3 : Поэзия / А. В. Русецкий, Ю. А. Русецкий. Витебск : ВГУ имени П. М. Машерова, 2020. 378 с.
5. Сумко А. В. Кнігавыдавецкая прадукцыя БССР у сярэдзіне 1920-х гадоў. Вестник Полоцкого государственного университета. Серия А. Гуманитарные науки. 2013. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/knigavydavetskaya-praduktsyuua-bssr-u-syaredzine-1920-h-gado> (дата обращения: 05.11.2025).
6. Беларуская літаратура 1920–1930-х гадоў URL: <https://profil.adu.by/mod/book/view.php?id=3508&chapterid=1019> (дата обращения: 05.11.2025).
7. Чорны К. Дзякуй богу як шклянка / К. Чорны // Маладняк. 1924. № 5. С. 65–74.
8. Чорны К. Ня пішы чорт ведае як / К. Чорны // Маладняк. 1925. № 9. С. 65–71.